Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları

YAYLA KÜLTÜRÜ VE YAYLACILIK SEMPOZYUMU

(6-7 Kasım 2014 - BİLECİK)

Editör
Prof. Dr. Harun TUNÇEL

BİLECİK-2015

YAYLA KÜLTÜRÜ VE YAYLACILIK SEMPOZYUMU

(6-7 Kasım 2014 - BİLECİK)

BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
Sempozyum ve Konferanslar Serisi: 8

YAYLA KÜLTÜRÜ VE YAYLACILIK SEMPOZYUMU

(6-7 Kasım 2014 - BİLECİK)

© 2015 Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları

Bu kitabın her türlü basım, yayın ve telif hakları Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tümü ya da bölümü/bölümleri Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan elektronik, mekanik ya da diğer yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

© Cophyright 2015 by Bilecik Şeyh Edebali University.

All right reserved. No part of this book may be printed, reproduced or distributed by any electronic, optical, mechanical or other means without the written permission of Bilecik Şeyh Edebali University.

Yayıncı Sertifika No: **19388**

ISBN: **978-605-65470-0-3**

Mart 2015
1000 adet basılmıştır.

YAYINA HAZIRLIK:
Mustafa SERİN

KAPAK TASARIMI:
BŞEÜ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı

BASKI VE CİLT:
SEÇİL OFSET
(Sertifika No: 12068)
100. Yıl Matbaacılar Sitesi Bağcılar-İSTANBUL
(0212) 629 06 15

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları

YAYLA KÜLTÜRÜ VE YAYLACILIK SEMPOZYUMU

(6-7 Kasım 2014 - BİLECİK)

Editör

Prof. Dr. Harun TUNÇEL

BİLECİK - 2015

Bu eser Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi tarafından
6-7 Kasım 2014 tarihlerinde düzenlenen
"Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu" kapsamında
sunulan bildirilerden oluşturulmuştur. Eserdeki yazıların
bilimsel sorumluluğu bildirileri sunan akademisyenlere aittir.

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Harun TUNÇEL

Prof. Dr. Erdal KARAKAŞ

Yrd. Doç. Dr. Ali YİĞİT

Yrd. Doç. Dr. Taner KILIÇ

Arş. Gör. Ayşe OKUYUCU

Arş. Gör. Seda AKKURT

Arş. Gör. Öznur AKGİŞ

Arş. Gör. Ergin GÖKKAYA

Arş. Gör. Muhammet ÖKSÜZ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 3

Coğrafyanın Yaylacılık Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme
Harun TUNÇEL 5

Ulla Johansen ve Mehmet Eröz'ün Gözünden Yörüklerde Yayla Hayatı
Necat ÇETİN, Yakup YILMAZ 27

Güvencesiz Yaşamlar: Göçebeler (Göçerler)
Taner KILIÇ.....47

Türk Kültüründe Yaylak Kışlak Geleneği ve Bunun Doğu Karadeniz Bölgesindeki Yansımaları
Ali ÇELİK.....57

Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarının İşlevlerinde Meydana Gelen Değişim ve Sonuçları
Mehmet SOMUNCU, Nevin AKPINAR, Erdem KURUM, Nilay ÇABUK KAYA, Tanyel ÖZELÇİ ECERAL 77

Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında 1973-2004 Yılları Arasında Arazi Kullanımında Meydana Gelen Değişimin Değerlendirilmesi
Mehmet SOMUNCU, Nevin AKPINAR, Erdem KURUM, Nilay ÇABUK KAYA, Tanyel ÖZELÇİ ECERAL 105

Türkiye'de Yaylacılık Faaliyetlerinin Gerilemesi ile Karın Yerde Kalma Süresi Arasındaki İlişkiler
Ali YİĞİT.....133

Yaylacılıkla İlgili Bir Kelime: Düşün
Metin AKAR.....149

Giresun'da Yayla Yerleşmelerini Etkileyen Coğrafi Faktörler
Mustafa CİN, Fatma EMİROĞLU AYDIN 153

Giresun'da Yaylacılık Faaliyetlerinin İktisadi, Sosyal ve Kültürel Hayata Etkileri
Nazım KURUCA, Hüseyin KARA, Fatma EMİROĞLU AYDIN 161

Burhaniye'de Yaylacılık Faaliyetlerinin Ekoturizm Açısından Önemi ve Değeri
Recep EFE, Abdullah SOYKAN, İsa CÜREBAL, Süleyman SÖNMEZ 185

Osmaniye ve Çevresinde Yaylacılık
Cengiz GÖKŞEN.....215

Geçmişten Günümüze Osmaniye Yaylaları
Nusret KOCA.....237

Berit Dağlarında Yaylacılık (Göksun- Kahramanmaraş)
Emin TOROĞLU, Nadire KARADEMİR, Ümit Barış BAYHAN.....253

Kızıldağ Yaylası (Karaisalı – Adana)
Emin TOROĞLU, Fatih ADIGÜZEL, Ömer KAYA.....273

Yaylacılık ve Halk Türkülerimize Etkileri
Metin TUNCEL.....297

Artvin Yayla Eğlenceleri
Musa ÖKSÜZ.....303

Yol Havaları
Gökhan HAMZAÇEBİ.....315

Tabiat Unsuru Olarak Şiirimizde Yayla ve Giresunlu Şairler
Dursun ŞAHİN.....327

Kapanış ve Değerlendirme Konuşmaları.....351

Katılımcı Araştırmacıların Özgeçmişleri.....359

Sempozyumdan Görüntüler.....369

SUNUŞ

Sadece fiziki kampus varlığı üniversite olmaya yetmemektedir. Buraların, amacına hizmet etmesi için, nitelikli akademik elemanlar tarafından kullanılması, dersler verilip öğrenci yetiştirilmesi, bilimsel araştırmalar yürütülmesi, bu araştırma sonuçlarının kongre, sempozyum gibi organizasyonlarda paylaşılması ve yayın haline dönüştürülerek bilim camiasına ilanı da gereklidir. Üniversitelerin varlık nedeni budur. O yüzden özellikle genç akademisyenlere eğitim ve öğretim faaliyetleri yanında asli görevler olarak bu tür araştırma, bilgi paylaşımı ve üretim faaliyetlerine de ağırlık vermelerinin önemini vurgulamak istiyorum.

Esasen insanoğlu olarak bizim yeryüzünde varlık nedenimiz ya da kendimize yüklediğimiz misyonumuz, zamana ve mekâna hâkim olma çabamızdır. Bu ikisine ne kadar hâkim olursak kendimizi o kadar emin hissediyoruz, o yüzden "zaman tarih, mekân ise coğrafya" diyoruz. Bu sebeple hayat yolculuğumuzda tarih ve coğrafyanın önemini özellikle vurgulamak gerekmektedir.

Halk kültürümüzün temel öğelerinden birisini de göçebe hayvancılık ve yaylacılık oluşturmaktadır. Bu sempozyumda, bizim tarihi yolculuğumuzun başat unsurlarından birisi olan yayla kültürü ele alınmıştır. Yaylacılık bir hayat tarzıdır şüphesiz. Bu tarihe yayılan uzun zaman dilimi içerisinde, konar-göçer diye ifade edilen, atalarımızın hayat tarzıdır. Yapıldığı bölgeye göre birkaç aydan 6-7 aya kadar süren bir zaman dilimine yayılan bir hayat tarzı. Bu yaşam biçimi aynı zamanda hayatın bütün unsurlarını da içine alan bir tecrübedir ve neredeyse tüm sosyal bilimlerin ilgi ve araştırma alanı içerisinde yer almaktadır. Diğer taraftan da, kültürel mirasımızın önemli bir parçası olan yaylacılık günümüzde ya tümüyle ortadan kalkmakta ya da değişime uğrayarak özgün niteliğini yitirmektedir.

Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü'nün düzenlediği bu sempozyumun önemi büyüktür, çünkü yaylacılık konusunda sosyal bilimlerin çeşitli alanlarından seçkin araştırmacıların bilimsel bulguları, bilim dünyasıyla paylaşılmıştır. Bir başka ifade ile mekana dair bilgiler zamana not düşülmüştür. Bu konudaki akademik birikimlerini, bilgilerini bizimle paylaşan katılımcılara, sayın Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Harun Tunçel Bey ve şahsında tüm emeği geçen mensuplarımıza teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Azmi ÖZCAN
Rektör

TÜRKİYE'DE YAYLACILIK FAALİYETLERİNİN GERİLEMESİ İLE KARIN YERDE KALMA SÜRESİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Ali YİĞİT[1]

Giriş

Yaylacılık, çeşitli nitelikleri olan, bu nedenle coğrafya dışında farklı bilimler tarafından da incelenen bir konudur. Ancak coğrafya, diğer komşu bilimler gibi yeryüzü olaylarının doğrudan kendisiyle değil, bu olayların yeryüzü ilişkilerini, dağılışını ve bu dağılışın nedenlerini araştıran bir bilimdir. Bu çalışmada da yaylacılığın yapısı ve işlevleri ile değil, yaylacılığa yön veren pek çok etkenden biri olan iklim değişmeleri ve özellikle de kar örtüsünün yerde kalma süresinin azalmasının etkisiyle yaylacılık faaliyetlerinde görülen gerileme ve değişme arasındaki bağlantıdan bahsedilecektir.

Konu ele alınırken önce iklimde görülen değişmeler, özellikle kar yağışı süresindeki ve miktarındaki azalma ile karın yerde kalma süresindeki kısalma vurgulanacak, sonra da, bu nedenle gerçekleşen meralardaki alan ve işlev bakımından gerilemenin boyutları ortaya konulacaktır. Mera alanlarında ve yaylacılık faaliyetlerindeki gerilemenin bir sonucu olarak hayvan sayısındaki azalma yıllar itibariyle ortaya konarak, bunun ekonomik boyutlarına değinilecektir. Ve nihayet yayla sayısındaki azalmanın zamansal ve bölgesel dağılımı değerlendirilecektir.

[1] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

Kar Yağışlarında Görülen Azalma

İklim sürekli değişkenlik gösteren bir coğrafi faktördür. Jeoloji devirleri içerisinde çok büyük iklim değişikliklerinin olduğu ve bunlara bağlı dünya çapında hayat formunun da değişikliğe uğradığı bilinmektedir. Tarih çağları içinde de daha küçük çaplı pek çok iklim değişiklikleri yaşanmıştır. Eldeki veriler son bin yılda nispeten uyumlu bir şekilde giden sıcaklıkların, endüstriyel dönemin ve aletli sıcaklık ölçümlerinin başladığı 1850'li yıllardan itibaren arttığını göstermektedir. Ülkemizde de 1930'lu yıllardan bu yana yaşanan iklim değişiklikleri ve bunun etkileri, mevcut rasat değerleri ile ortaya konulabildiği gibi yaşlı insanların da hatıralarında hâlâ canlılığını korumaktadır.

DMİGM'nin Türkiye genelinde uzun süreli ve kapsamlı rasat yapan 249 büyük klima istasyonunun verilerine göre, 1970-2013 yılları arasında Türkiye'nin ortalama sıcaklığı 13,1°C'dir. Ancak 43 yıllık bu dönemin başlarında 12,7°C civarında olan sıcaklık ortalaması, dönem sonlarında 13,7°C civarına yükselmiştir. Yine aynı dönemde Türkiye yıllık toplam yağış ortalaması 624 mm olarak gerçekleşmiş ve başlarda 600 mm civarında olan ortalama, sonlara doğru 635 mm.ye yükselmiştir. Yani son 40 yıl içinde hem sıcaklık, hem de yağış değerlerinde bir artış gözlenmektedir. Fakat yine aynı istasyonların verilerine göre, 1980-2013 yılları arasında Türkiye ortalama kar örtülü gün sayısı 29,5'dir. Bu dönemin başlarında 35 kadar olan kar örtülü gün sayısı, periyodun sonlarında 25'e inmiştir. Yani son 30 yıllık dönemde kar örtülü gün sayısında 1/3 oranında azalma gözlenmiştir (Şekil 1, 2, 3). Ancak, Türkiye'de; kısa mesafelerde topografyanın farklılaşması, yüksek dağ kütlelerinin varlığı, dağların uzanışı ve konum özelliği ile etkilendiği hava kütleleri, kar yağışı görülme olasılığını ve karın yerde kalma süresini şekillendirir. Bu nedenle kar yağışı ve karla örtülü günler sayısının ülke yüzeyindeki dağılışı farklılık gösterir. Gerçekten, yağan karın yerde örtü oluşturabilmesi için, havanın ve zemin sıcaklığının 0 °C'nin altında olması gerekir. Kar örtüsünün yerde kalma süresi ise relief ve iklim şartları ile yakından ilişkilidir. Dağlar ve depresyonların uzanışı, yükselti ve bakı, karın yerde kalma süresi üzerinde etkili olur. Güneşlenme süresi, sıcaklık, yağış miktarı ve şekli, karın kalınlığı, soğuk kış gecelerinde ışıma ile ısı kaybı, karın yerde kalma süresini etkiler. Dağların kuzeye bakan yamaçları ile güneye bakan yamaçlarının arasında farklı güneşlenme ve yağış özelliklerinden dolayı, karın yerde kalma süreleri farklıdır. Sıcaklık düşük seyrediyorsa, kar örtüsü varlığını sürdürür. Kar yağışlarının devamlı oluşu ise örtüye yenilerinin eklenmesine yol açar. Sert ve

kuru kuzey sektörlü rüzgârlar, karın yerde kalma süresini ve kalınlığını etkiler. Karın kalınlığı fazla olduğunda erime güçleşir. Bu nedenle ülke yüzeyinde kar örtüsünün yerde kalma süresi büyük değişiklikler gösterir.

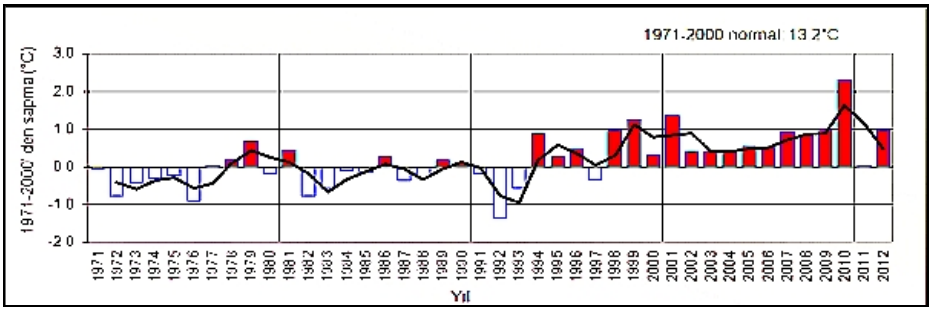

Şekil 1: *Türkiye'nin Yıllık Ortalama Sıcaklık Anomalileri (MGM, 2013)*

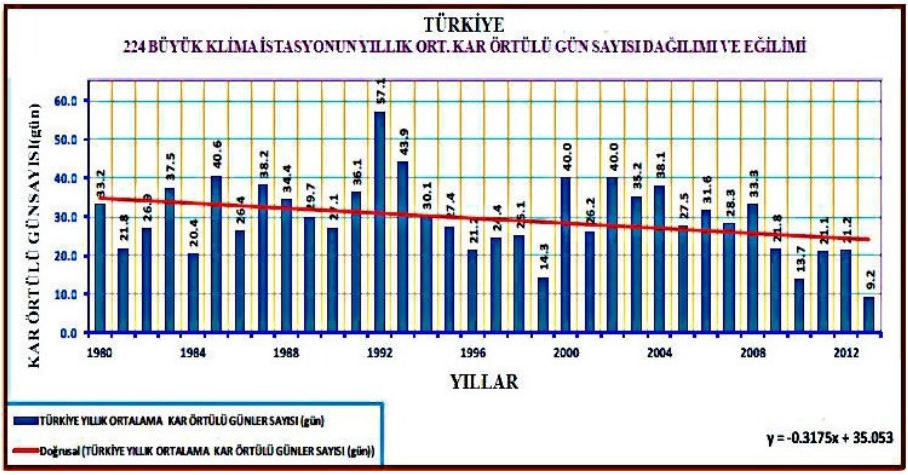

Şekil 2: *Türkiye Yıllık Ortalama Kar Örtülü Gün Sayısı Verisinin 1980-2013 Yılları Dağılımı ve Eğilimi*

Akdeniz ikliminin hâkim olduğu Akdeniz ve Ege kıyıları boyunca uzanan sahalar dışında kalan tüm Anadolu yarımadası ve Trakya'da kar yağışlarının görülme olasılığı yüksektir. Ayrıca yerel topografik farklılıklar, yani plato ve dağların yönü ile uzanış şekli ve yükselti farkı, kar yağışları ve karın yerde kalma süresinde, alansal farklılaşmalara neden olmaktadır. Yaylacılık faaliyetlerinin yapıldığı yerler dağların yüksek kesimleri olduğundan bu farklılıklar, yaylacılık faaliyetleri için genel iklim tanımlamalarından daha

önemlidir. Yaylacılık faaliyetlerinin yapıldığı yerlerdeki kar örtüsünün miktarı ve süresi, rasatların yapıldığı yerlere göre oldukça farklıdır. Çünkü rasat istasyonları yaylacılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü sahalardan daha aşağılarda ve daha korunaklı mevkilerdedir. Bu nedenle, yaylaların bulunduğu alanların özelliklerini yansıtmazlar. Genellikle bu sahalarda kar yağışlarının süresi, miktarı ve kar örtüsünün yerde kalma süresi daha fazladır.

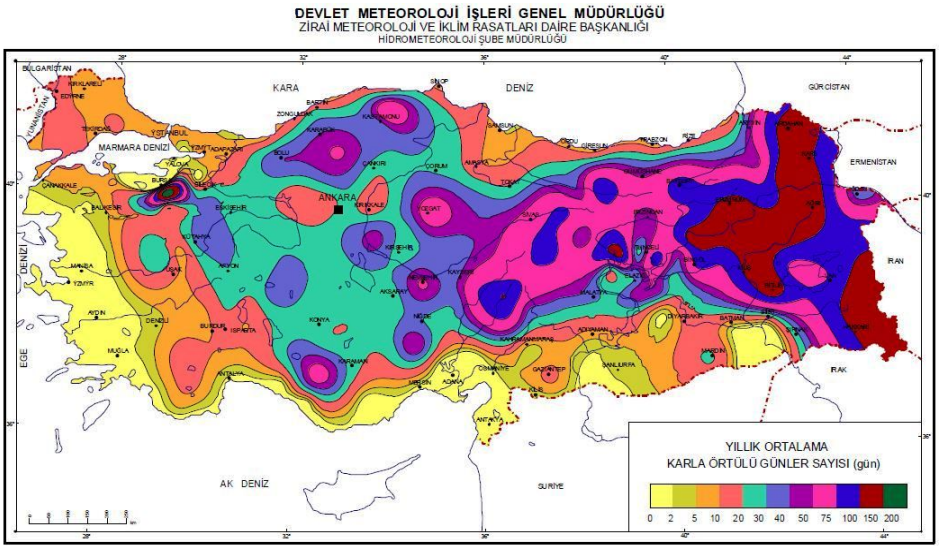

Şekil 3: *Türkiye Yıllık Ortalama Karla Örtülü Günler Sayısı (1970-2010)*

Çayır ve Meralarda Verim ve Alan Kaybı

Yağmur şeklindeki yağışların daha çok yüzeysel akışa geçtiği, yeraltına sızma oranının düşük olduğu bilinen bir gerçektir. Kar örtüsünden, yavaş erimeye bağlı olarak çıkan sular, toprak tarafından daha çok emilebilmekte ve toprak neminin uzun süre korunmasına neden olmaktadır. Ayrıca yeraltında bulunan boşlukların suyla dolmasına ve yeraltı su depolarının beslenmesine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle Anadolu'da söylenen "karlı yıl varlı yıl" deyimi, kar yağışının çok olduğu ve kar örtüsünün uzun süre yerde kaldığı yıllarda, tarımda bir bereketin yaşanacağını anlatmaktadır.

İşte son yıllarda etkisi hissedilmeye başlayan iklim değişiklikleri nedeniyle çayır ve meralarda büyük bir verim kaybı yaşanmakta ve pek çok çayır-mera alanı işlevini yerine getiremediği için terk edilmekte ya da başka amaçlarla kullanıma bırakılmaktadır. Sadece iklim değişikliği ile değil, nüfusun

artması, tarımsal ürünlere olan ihtiyaç, traktörün devreye girmesiyle büyük mera alanlarının tarım amaçlı sürülmesi, yerleşim alanlarının genişlemesi, sanayi alanı, sulak alanların kurutulması, baraj-gölet yapımı, ulaşım ve ormanlaştırma gibi olumsuz birçok nedenden dolayı 1930'larda %58 olan çayır ve meraların toplam araziye oranı, 1990'lı yıllara kadar büyük bir azalış içerisine girmiş ve % 16'lara kadar gerilemiştir. 1998 yılında Mera Kanununun kabul edilmesiyle birlikte meralarda tespit ve tahdit çalışmaları başlamış ve yapılan çalışmalarla birlikte, çayır-mera alanları bir miktar artarak günümüzde %19'a yükselebilmiştir. Ancak yine de, cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne var olan çayır ve meraların 2/3'si kaybedilmiştir (Şekil: 4).

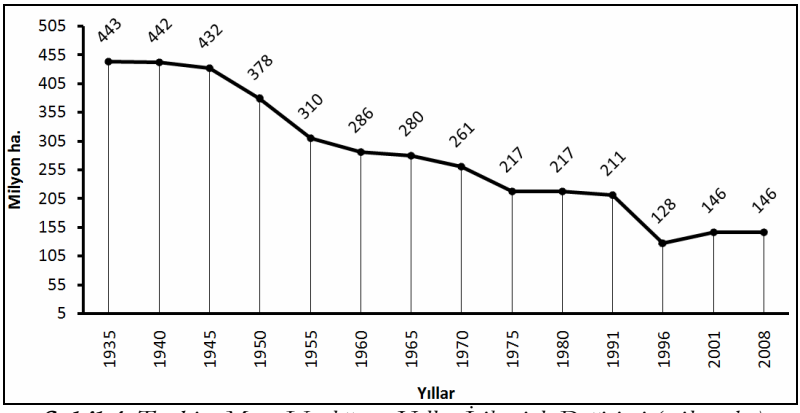

Şekil 4: *Türkiye Mera Varlığının Yıllar İtibariyle Değişimi (milyon ha)*

Pek çok bilimsel makalede, mera alanlarının büyüklüğü konusunda kullanılan rakamlarda farklılıklar görülmektedir. TÜİK ve F.A.O'nun son yıllara ait verileri incelendiğinde; o zamanki adı ile, Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE) 1991 yılında yaptığı Genel Tarım Sayımına göre mera varlığı 12,3 milyon, F.A.O'nun 2004 rakamlarına göre ise 9 milyon hektar çayır-mera alanı bulunmaktadır. Çoğu araştırıcı ise mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 1974 yılında hazırlamış olduğu ve 21,1 milyon hektar olarak bildirdiği rakamı kullanmaktadır. Çayır Mera ve Yem Bitkileri Danışma Kurulu hazırlık raporunda ise, mera alanlarının büyüklüğü 13,3 milyon hektar olarak tahmin edilmektedir. Ancak, gerçek kullanılabilir çayır-mera alanı 9–10 milyon hektar, çayır-mera niteliğini yitirmiş alanlarının miktarı da 11–12 milyon hektar olarak kabul edilebilir. Yani, mera alanı büyüklüğü olarak hangi değerler kullanılırsa kullanılsın, mera alanlarındaki azalış son elli yıl içerisinde % 70'lere ulaşmıştır. Ayrıca asırlardır süregelen ağır ve zamansız otlatmalar sonucu iyi mera özelliğini büyük oranda kaybeden otlatma ve biçme

alanlarında, bunlara ek olarak şehirleşme, kırsal yerleşim, tarım ve madencilik alanlarındaki talanların da katkısıyla, kayıplar halen devam etmektedir. Meraların verim, kalite ve iyi cins bitkilerin botanik kompozisyon içerisindeki durumu iç açıcı değildir. Böyle olunca meraların kendilerinden beklenen; gen kaynağı, hayvanlara yem sağlama, yaban hayata yaşam alanı sağlama, erozyonu önleme v.s. gibi yararları sağlayamamaktadır. Çayır-meralardaki, çoğu çok yıllık değişik bitki türleri, sahip oldukları toprak altı ve toprak üstü kısımları ile toprağı organik madde ve bitki besin elementleri bakımından zengin hale getirerek toprağa kırıntılı bir yapı kazandırmaktadır (Mohering ve Rowls, 1970). Yine toprak üzerinde meydana gelen ölmüş bitki artıkları ayrışarak topraktaki humus miktarını arttırmakta, toprak üzerindeki ölü ve diri örtü, yağmur damlalarının toprağı döverek sıkıştırmasını ve toprak gözeneklerinin çamurlu su ile tıkanmasını engellediği veya geciktirdiği için, toprakların infiltrasyon kapasitesini artırarak, yüzeysel akışı ve erozyonu engellemekte veya en aza indirmektedir. Mera arazilerinin tahrip edilerek tarım arazisine dönüştürülmesi sonucunda, topraktaki organik madde miktarı azalmakta, mera bitkilerinin erozyonu önlemek için yerine getirdiği pek çok yararlı fonksiyonlardan bu alanlar yoksun kalmaktadır (Haas vd. 1957). Bununla birlikte tahrip edilen bu alanlarda gerekli toprak koruma önlemleri alınmadan, toprak işlemeli tarım yapılarak erozyonun şiddeti artırılmaktadır. Yapılan bütün bu tahribatlar sonucunda milyonlarca ton verimli toprak erozyonla taşınmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, 13,5 milyon nüfusun geçimini sağladığı 9,2 milyon hektar tarım arazisi ve 44,3 milyon hektar mera arazisi vardı. Aynı yıllarda meralarda 1 BBHB için 2,18 ha mera alanı düşerken, bugün bu oran 0,63 ha'nın altına gerilemiştir. Ülke meraları hızla azalırken, meralarda otlayan BBHB sayısı önce artmış, sonra gerilemiş, şimdi yeniden toparlanarak aşağı yukarı ilk başlardaki değerine geri dönmüştür (Tablo: 1).

Tablo 1'e göre 75 yılda çayır-mera alanlarında % 73 oranında bir azalma meydana gelirken, meralarda otlayan hayvan sayısı % 7, 1 BBHB'ne düşen mera alanı ise % 71 oranında azalmıştır. Ayrıca Topografik yapı itibari ile genellikle dağlık olan ülkemizde, tarıma elverişli düz alanlar oransal olarak fazla değildir. Oldukça meyilli yüksek rakımlı araziler mera olarak kullanılmaktadır. Nitekim Türkiye'deki mera alanlarının % 87'si tarıma elverişli olmayan V., VI. ve VII. sınıf arazilerdir (Topraksu 1978).

Tablo 1. *Türkiye Çayır-Mera Alanlarının ve Hayvan Varlığının Yıllara Göre Değişimi.*

Yıllar	Çayır-Mera Alanı (Ha)	Hayvan Sayısı (BBHB, Milyon Adet)	1 BBHB'ye* Düşen Mera Alanı (Ha)
1935	44.3	20.3	2.18
1940	44.2	20.4	2.17
1945	43.2	20.0	2.16
1950	37.8	21.0	1.80
1955	31.0	23.2	1.34
1960	28.6	26.4	1.08
1965	28.0	26.4	1.07
1970	26.1	26.4	0.99
1975	23.3	27.9	0.84
1980	21.7	27.4	0.79
1993	21.7	28.6	0.75
2011	12.0	18.9	0.63

**BBHB: Büyükbaş Hayvan Birimi: 500 kg canlı ağırlığındaki süt veren ineğe eşdeğerdir.*

Tablo 2: *Mera Alanlarının Değişimi*

BÖLGELER	1970 Köy Hizmetleri		1991 Tarım Sayımı		2001 Tarım Sayımı		1998-2012 (TUİK)	
	Alanı (ha)	*%*	*Alanı (ha)*	*%*	*Alan (ha)*	*%*	*Alanı (ha)*	*%*
EGE	1.027.900	1,32	615.900	0,79	802.879	1,03	356.766	0,46
MARMARA	463.600	0,59	564.100	0,72	552.662	0,71	274.391	0,35
AKDENİZ	1.002.400	1,29	434.300	0,56	659.334	0,85	515.894	0,66
İÇ ANADOLU	5.884.200	7,54	3.890.300	4,99	4.570.182	5,86	3.371.816	4,32
KARADENİZ	1.993.100	2,56	1.556.000	1,99	1.533.605	1,97	1.062.285	1,36
DOĞU ANADOLU	9.162.100	11,75	4.573.400	5,86	5.485.449	7,03	3.373.499	4,32
GD ANADOLU	2.165.100	2,78	743.600	0,95	1.012.576	1,3	530.885	0,68
TOPLAM	***21.698.400***	***27,82***	***12.377.600***	***15,87***	***14.616.687***	***18,74***	***9.485.536***	***12,16***

Not: Hesaplamada Türkiye yüz ölçümü 78.000.000 hektar olarak alınmıştır.

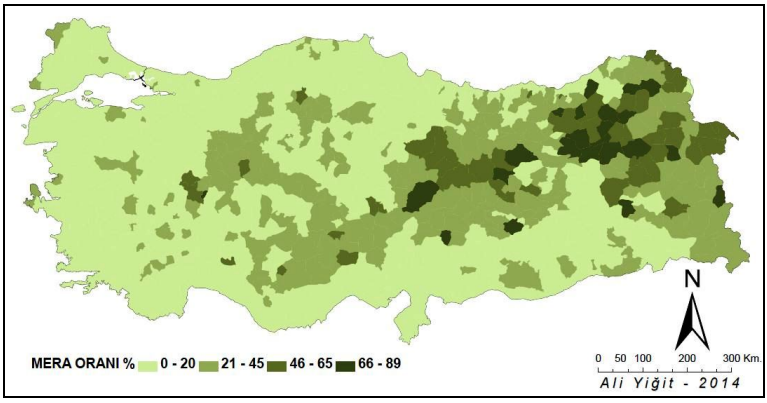

Şekil 5: *1997 Köy Envanterine Göre Çayır –Mera Alanlarının Toplam Araziye Oranları (%)*

Hayvan Sayısında ve Oranında Görülen Azalmalar

Yaylacılık, meraların mevsimlik kullanılabilirliğinden yararlanabilmek için, sabit yerleşim yerleri ile karın yerde kalma zamanının daha uzun olmasından dolayı, daha uzun süre verimli olan yükseklerdeki meralar arasında, sürülerin düzenli mevsimlik hareketidir. Kullanılabilecek verimli otlakların azalması ile bu otlakların mevsimlik kullanımına dayalı olan yaylacılık da gerilemiştir. Böylece 1930'lardan 1980'lere kadar nüfus seyrine paralel olarak artış gösteren hayvan sayısı da, 1980'lerden 2000'lere kadar ise sürekli ve hızlı bir azalış göstermiştir (Şekil: 6). Nitekim 1982'de 50 milyonu bulan koyun ve 18,5 milyon kadar olan keçi sayısı, 2009'da 22 milyon koyun ve 5,1 milyon keçi sayısına kadar gerilemiş, son yıllarda alınan önlem ve teşvikler ile bu sayı 2013'de koyunda 29,3; keçide de 9,2 milyona yükselmiştir (Şekil: 7). Aynı şekilde 1980'de 16 milyon olan sığır ve 1 milyon olan manda varlığı, 2003'de sığırda 9,8 milyona kadar düşmüş, son yıllardaki iyileşme ile de 2013'de 14,4 milyon seviyesine kadar yükselebilmiştir (Şekil: 8). Manda sayısı ise günümüzde 120 bine kadar düşmüştür. Ayrıca günümüzde mera hayvancılığından ziyade ahır hayvancılığı öne geçmiştir. Nitekim yaylacılık faaliyetlerine daha uyumlu olan yerli sığırların oranı 2013 verilerine göre toplam sığır varlığının % 16,3'ü kadardır (Şekil: 9).

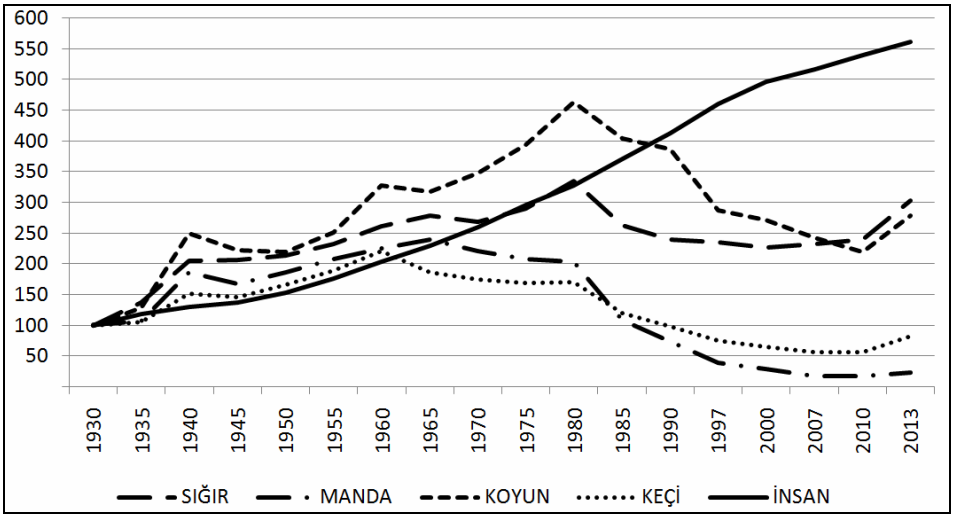

Şekil 6: *Yıllar İtibariyle Türkiye İnsan-Hayvan Nüfus İndeksi*

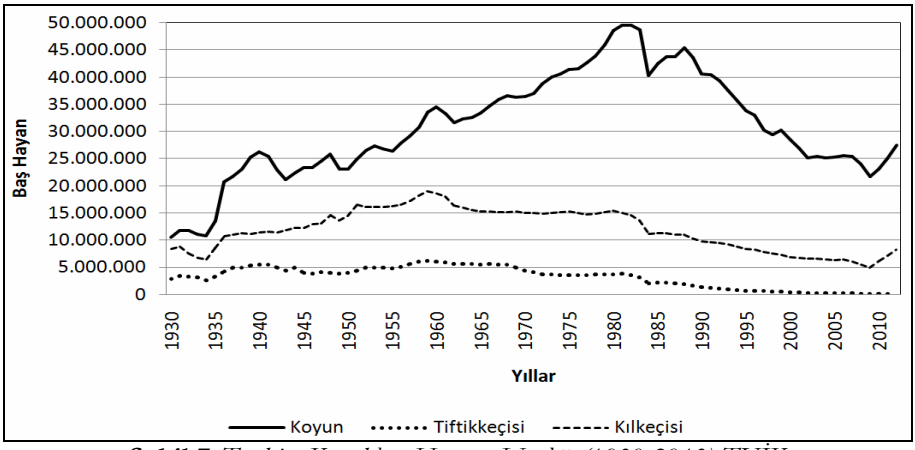

Şekil 7: *Türkiye Küçükbaş Hayvan Varlığı (1930-2013) TUİK.*

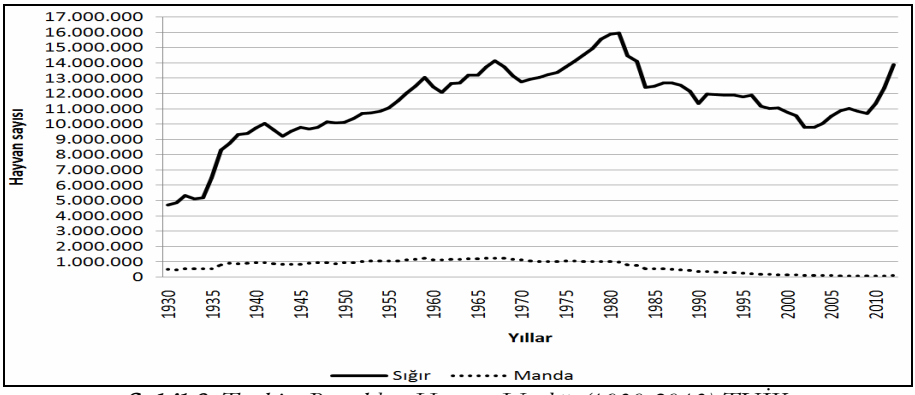

Şekil 8: *Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı (1930-2013) TUİK.*

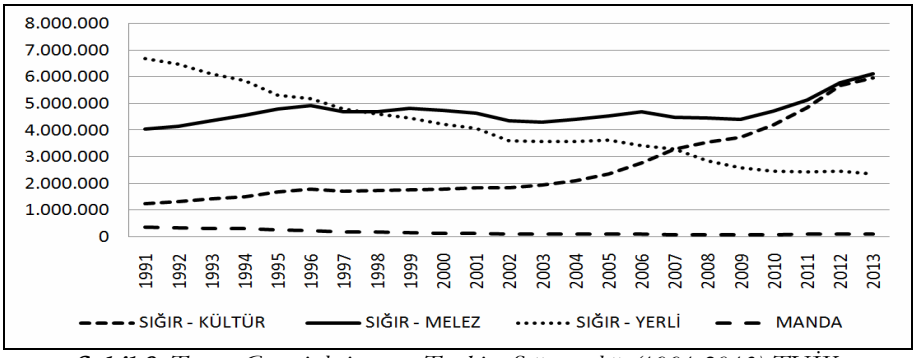

Şekil 9: *Tür ve Genotiplerine göre Türkiye Sığır varlığı (1991-2013) TUİK.*

Yaylaların Azalması ve Fonksiyon Değiştirmesi

Yayla, çiftçilerin hayvanları ile birlikte yaz mevsimini geçirmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan, dağ silsileleri üzerindeki uygun alanlar olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle yayla; genellikle yaz aylarında hayvanların otlatılmak üzere götürüldükleri, kışın erişilmeyen dağ meralarıdır. Kışın uzun süre karla kaplı olan bu düzlüklerde, sürekli yaşamak imkansız değilse de oldukça zordur. Özellikle yazın sıcak ve kurak dönemlerinde aşağılarda otun azaldığı ve hayvanların sıcaktan zarar gördüğü dönemlerde yaylalardan yararlanılır. Aslında yaylacılık; mevsimin ilerlemesi ile, ilk kez taban alanlarda başlamış olan otlatmayı yükseklere intikal ettirmek üzere, sürülerin gittikçe yükseklere çıkarılması esasına dayanan bir otlatma sistemidir. Yani yaylalar, hayvanlara yem sağlayan önemli bir kaynaktır. Yaylaların doğal bitki örtüleri esas itibariyle yüksek plato stepleri veya dağ çayırlarından oluşmaktadır.

Fakat yaylaların bu sayılan özellikleri, karın yerde kalma süresinin kısalması, kar örtüsünün erken ortadan kalkması nedeniyle, günden güne zayıflamakta ve hayvancılık amaçlı yaylacılık gerilemekte bunun yerine günümüzde rekreasyon, yerleşim ve festival amaçlı kullanım artmaktadır. İç ve Doğu bölgelerimizde yaylacılık ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Kıyı bölgelerimizde ise süratle fonksiyon değiştirmektedir.

Elde edilen veriler, açık bir şekilde yayla sayısında azalmaların olduğunu göstermektedir. 1962 yılı ortalarında yapılmaya başlanan ve yayınlanması 1971 yılı sonuna kadar süren, Köy Envanter Etütlerine göre 26 bin dolayında olduğu tahmin edilen yayla sayısı; 1997 Köy Envanterine göre, 9164'dür (Şekil: 10). Ancak bunlardan 6743 tanesine çıkılmakta diğerleri kullanılmamaktadır (Şekil: 11). Bu yıl (2014) kapsamlı bir tarım sayımı yapılmaktadır. Bu sayımın sonuçları yayınlandığı zaman daha net bilgilere ulaşılabilecektir. Ancak görünen odur ki, günümüzde aktif halde, herhangi bir amaçla kullanılan yayla sayısı bir iki bini geçmeyecek kadar azalmıştır ve bu devam etmektedir.

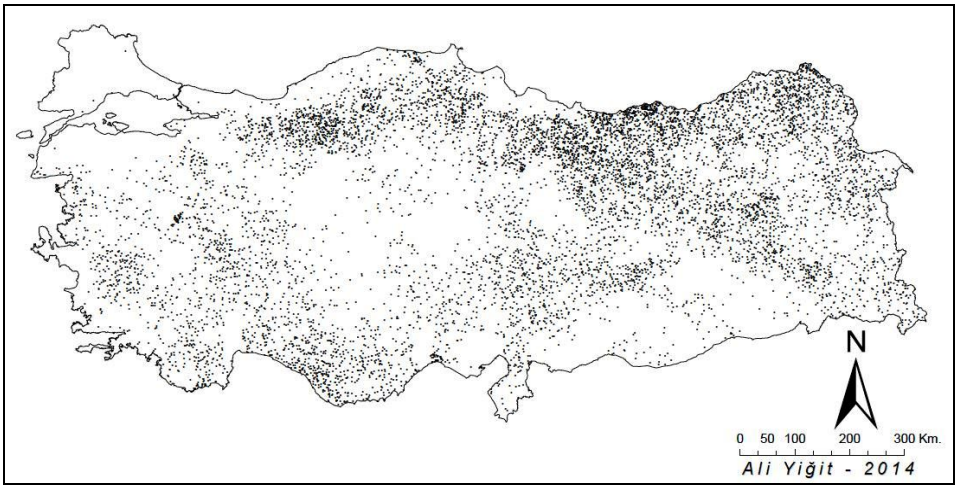

Şekil 10: *1997 Köy Envanterlerine Göre Yaylası Olan Köylerin Dağılımı*

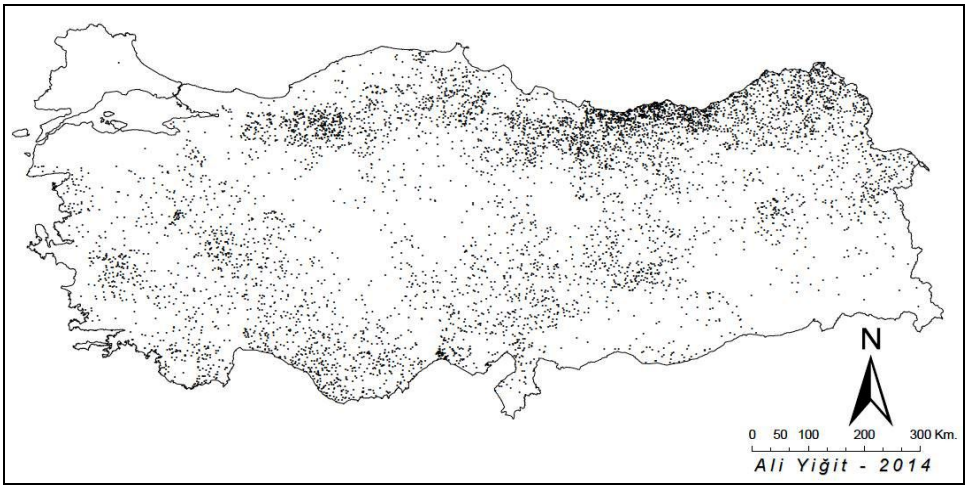

Şekil 11: *1997 Köy Envanterlerine Göre Yaylaya Çıkan Köylerin Dağılımı*

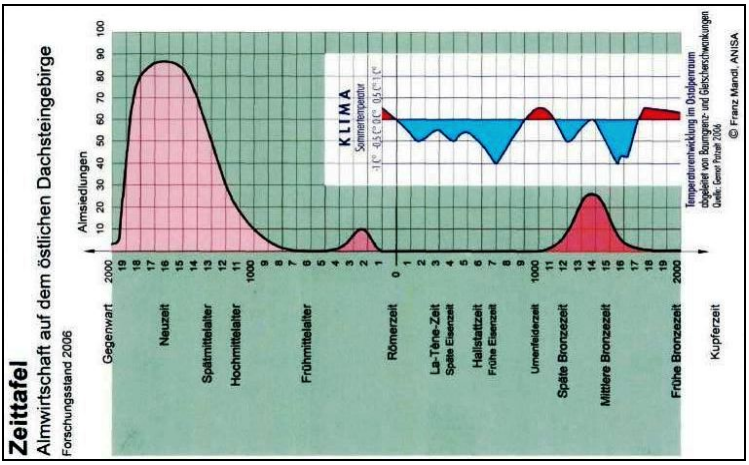

Şekil 12: *Avusturya'nın Doğu Dachstein dağlarında yaylacılık faaliyetlerinin zamansal değişimi. (Mandl-2006)*

Sonuç:

Türkiye'de, yaylacılık faaliyetlerinin zaman içerisindeki miktar ve özellikleri hakkında, yeterince veri ve çalışma bulunmamaktadır. Coğrafi şartları bir miktar farklı olmakla birlikte, benzer faaliyetlerin görüldüğü Avusturya Alplerinde yapılan çalışmalarla, yaylacılığın hep aynı tempoda yürüyen bir faaliyet olmadığı, iklimde görülen değişikliklere göre artış ve azalış gösterdiği hatta zaman zaman tümüyle ortadan kalktığı anlaşılmıştır (Şekil: 12). Bu çalışmalardan ilham alarak Türkiye'deki duruma baktığımızda, yaylacılık faaliyetlerinin takip edilebildiği son 50-60 yıl içerisindeki, hızlı azalış periyodu ile iklim şartları ve özellikle kar örtüsünün yerde kalma süresinin kısalması arasında, doğrudan ilişki olduğu sonucuna varılmaktadır. Aynı dönem içerisinde Alplerde de benzer bir durumun yaşanması iklim şartlarındaki değişikliklere, yaylacılık faaliyetlerinin benzer tepkiler verdiğini göstermektedir. O halde tarih dönemleri içinde de, benzer bir tarihi sürecin yaşanmış olma ihtimali söz konusudur. Bunu doğrulamak için tarihi ve arkeolojik çalışmalar yapmak ve yeterli belge bulmak gerekmektedir.

Kaynakça:

Alagöz, C. A., 1993, "Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları", Ankara Üniv. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi, S: 2, s. 1-51, Ankara.

Ayhan, O., 1962, "Türkiye'de Daimi Kar Sınırı Hakkında", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı 1-2, s.119-121 Ankara.

Ayhan, O., 1964, **Türkiye'de Kar Yağışları ve Yerde Kalma Müddeti Üzerine Bir Etüd**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, No 152, Ankara.

Bakır, Ö., **Çayır- Mera Amenajmanı**. A.Ü. Ziraat Fak. Yayın No.992, Ankara, 1987

Çiner, A. ve SARIKAYA, M.A., 2013, "Buzullar ve İklim Değişikliği: Geçmiş, Günümüz ve Gelecek", 2013. Türkiye'de İklim Değişikliği ve Sürdürülebilir Enerji, editör: Volkan Ş. Ediger, ENİVA-Enerji ve İklim Değişikliği Vakfı, ISBN NO: 978-605-64066-0-7; s.19-59 İstanbul.

Doğanay, H. ve COŞKUN, O., 2013, "Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları", Doğu Coğrafya Dergisi, S: 30, s. 1-28, Erzurum.

Emiroğlu, M., 1977, **Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık**, A.Ü. DTCF Yay. No: 272, Ankara.

Erinç, S., 1984, **Klimatoloji ve Metotları**, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No 2, İstanbul.

Erol, O., 1999, **Genel Klimatoloji**, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Guyan, W.U., 1968, "Die ländliche Siedlung des Mittelalters in der Nordschweiz: vom Blickpunkt der Siedlungsgeographie und der Archäologie", Geographica Helvetica; 23, Heft 2, 57-71

Günal, N., 2013, "Türkiye'de Kar Yağışı, Karın Yerde Kalma Süresi ve Daimi Kar Sınırı", ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Yıl V, Sayı 1, Ocak s.1-21

Gürbüz, M., 1999, "Dibek Dağlarında (Göksun) Kar Suyuna Bağlı Olarak Yapılan Yaylacılık" Türk Coğrafya Dergisi, S: 34, s. 661-677-, İstanbul.

Haas, H.J., Evens, C.E. ve Miles, E.R., 1957, "Nitrogen and Carbon Changes in Soils as Influenced by Croping and Soil Treatments". USDA Tech. Bull. 1164, U.S. Gov. Print Office, Washington, D.C.

Kartum, Ş., 2011, **Türkiye İkliminin Bir Bileşeni Olarak Kar Yağışı Özellikleri ve Kar Yağışlarının Alansal ve Zamansal Değişimlerinin Belirlenmesi**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Knapp, R., 1960, Die Bedeutung der Dauer der Schneebedeckung für die Vegetation in subalpinen Lagen, Berichte der Bayerischen Botanischen Gesellschaft, Band 33, S. 89-93, München

Mandl, F., 2006, Almen und Salz: Hallstatts bronzezeitliche Dachsteinalmen, In: Jb Oberösterr. Musealverein 151, S. 7-36

Machatschek, M., 2003, Über die Bedeutung der Schneeflucht-Weiden, Der Alm- und Bergbauer; 1-2/03 23-26

Mohering, D.M. ve Rowls, I.W., 1970, "Detrimental Effects of Weather Logging", Journal of Forestry, 68, 166-167.

Özgür, E., 2013, **Kar Yağışlı Gün Sayılarının Toplam Yağışlı Gün Sayılarına Oranının Yıllık ve Bölgesel Trend Analizi**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Scholz, F., 1994, "Nomadismus - Mobile Tierhaltung : Formen, Niedergang und Perspektiven einer traditionsreichen Lebens- und Wirtschaftsweise". Geographische Rundschau 46, S.72 - 78.

Scholz, F., 1995, "Nomadismus : Theorie und Wandel einer sozio-ökologischen Kulturweise". Erdkundliches Wissen 118. Stuttgart

Scholz, F., 1999, "Nomadismus ist tot" Geographische Rundschau, Heft 5, S. 248- 255.

Şen, Ö.L., 2013, **A Holistic View of Climate Change and Its Impacts in Turkey**, Mercator-IPC Fellow, Istanbul Policy Center, Sabancı University, ISBN: 978-605-4348-65-7

Tanoğlu, A., 1954, "İskân Coğrafyası; Esas Fikirler, Problemler ve Metod", İstanbul Üniv. Türkiyat Mecmuası, 11, 1-32, İstanbul.

Tosun, F., ve Altın., M., 1986, **Çayır-Mera-Yayla Kültürü ve Bunlardan Faydalanma Yöntemleri**, O.M.Ü. Ziraat Fakültesi Ders Notları, Samsun.

Tunçdilek, N., 1964, "Türkiye'de Yaylalar ve Yaylacılık" İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi, S: 14, s. 15-28, İstanbul.

Tunçdilek, N., 1967, **Türkiye İskân Coğrafyası Kır İskânı: Köy-Altı İskân Şekilleri**, İstanbul Üniversitesi Yay No:49, İstanbul.

Tunçdilek, N., 1971 "Kır Yerleşmeleri: Köy-Altı Şekilleri", Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, s.17-54, İstanbul.

Tunçel, H., Gürgen, G., Çiçek, İ., Doğu, A., 2004, "Doğu Karadeniz Dağlarında Yaylacılık" Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, C: 14, S: 2, s. 49-66, Elazığ.

Yoder, R.E., 1936, A Direct Method of Aggregate Analysis of Soils and Study of The Physical Nature of Erosion Losses. America Soc. Agr. Journal, 28, 337-351.

Yücel, T., 1988, "Türkiye'de Kır Yerleşme Tipleri", Türk Kültürü Araştırmaları C: XXVI, S:1, s.61-69, Ankara.

Yücel, T., 1995, "Türkiye'de Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler", Türk Kültürü Araştırmaları, C: XXXI S: 1-2, s.447-469, Ankara.

Yüksek, T., "Çayır-Meralarda Erozyon Oluşumunun Nedenleri Zararları ve Alınması Gereken Önlemler", Artvin Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Artvin.

---oOo---

1991 Genel Tarım Sayımı, Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Araştırma Sonuçları, Yayın No. 1691, Ankara, 1994. 1997 Köy Envanteri: 80 il, DİE Yay., Ankara, 2002

2001 Genel Tarım Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. 2924. Ankara, 2004.

35074 Köyümüzün Envanter Etüdleri 1981, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, DİE Matbaası, Ankara, 1985.

4342 Sayılı Mera Kanunu, Resmi Gazete, s.23419, P.1-21, 1998.

Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde meralarımız ilgi bekliyor. WWF Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı, http://www.outdoororacle.com/kronoloji/haber, 2009.

Çayır-Mera ve Yem bitkileri Danışma Kurulu Hazırlık Raporu, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, TÜGEM, Ankara, 2004.

Çayır-Mera ve Yem bitkileri Danışma Kurulu Ön Çalışma Raporu, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, TÜGEM, Ankara, 2006.

"Kar yağışlı gün, Karla örtülü gün, En yüksek kar kalınlığı" verileri (1970-2011), Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, http://www.mgm.gov.tr/FILES/resmi-istatistikler/1-6.pdf

FAO Yearbook Production-1993, vol.47, FAO Statistics Series No. 117, Rome. 1994

Forests, Grasslands and Drylands. Global Land cover characteristics Database, FAO-United Nations Environment Program, 2000.

Köy Envanter Etüdleri; 67 il, Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1964-1971

Köylerimiz 1981, İçişleri Bakanlığı, Genel Yayın No: 732, Seri: 3, Sayı: 2, Ankara, 1982

Mera Kanununa Göre Yapılan Tesbit, Tahdit ve Tahsis Çalışmaları. Tarım ve Köy İsleri Bakanlığı, TÜGEM, Çayır-Mera Yem bitkileri ve Havza Geliştirme Daire Başkanlığı Kayıtları, Ankara, 2009.

Mera Yönetmeliği, Resmi Gazete, s.23419, p.1-10, 1998

Overview of the World's grasslands, http/www.bcgrasslands.org/library/world htm. 2009

Tarım İstatistikleri Özeti, TUİK, 1985-2004, Yayın No.2999, Ankara, 2007.

Türkiye Arazi Varlığı, Topraksu Genel Müdürlüğü, Ankara, 1978.

Türkiye Meskûn Yerler Kılavuzu. İçişleri Bakanlığı, Yay. Seri: II, Cilt:I, ve II, Ankara, 1947.

Coğrafyanın Yaylacılık Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme
Harun TUNÇEL

Ulla Johansen ve Mehmet Eröz'ün Gözünden Yörüklerde Yayla Hayatı
Necat ÇETİN, Yakup YILMAZ

Güvencesiz Yaşamlar: Göçebeler (Göçerler)
Taner KILIÇ

Türk Kültüründe Yaylak Kışlak Geleneği ve Bunun Doğu Karadeniz Bölgesindeki Yansımaları
Ali ÇELİK

Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarının İşlevlerinde Meydana Gelen Değişim ve Sonuçları
Mehmet SOMUNCU, Nevin AKPINAR, Erdem KURUM, Nilay ÇABUK KAYA, Tanyel ÖZELÇİ ECERAL

Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında 1973-2004 Yılları Arasında Arazi Kullanımında Meydana Gelen Değişimin Değerlendirilmesi
Mehmet SOMUNCU, Nevin AKPINAR, Erdem KURUM, Nilay ÇABUK KAYA, Tanyel ÖZELÇİ ECERAL

Türkiye'de Yaylacılık Faaliyetlerinin Gerilemesi ile Karın Yerde Kalma Süresi Arasındaki İlişkiler
Ali YİĞİT

Yaylacılıkla İlgili Bir Kelime: Düşün
Metin AKAR

Giresun'da Yayla Yerleşmelerini Etkileyen Coğrafi Faktörler
Mustafa CİN, Fatma EMİROĞLU AYDIN

Giresun'da Yaylacılık Faaliyetlerinin İktisadi, Sosyal ve Kültürel Hayata Etkileri
Nazım KURUCA, Hüseyin KARA, Fatma EMİROĞLU AYDIN

Burhaniye'de Yaylacılık Faaliyetlerinin Ekoturizm Açısından Önemi ve Değeri
Recep EFE, Abdullah SOYKAN, İsa CÜREBAL, Süleyman SÖNMEZ

Osmaniye ve Çevresinde Yaylacılık
Cengiz GÖKŞEN

Geçmişten Günümüze Osmaniye Yaylaları
Nusret KOCA

Berit Dağlarında Yaylacılık (Göksun- Kahramanmaraş)
Emin TOROĞLU, Nadire KARADEMİR, Ümit Barış BAYHAN

Kızıldağ Yaylası (Karaisalı – Adana)
Emin TOROĞLU, Fatih ADIGÜZEL, Ömer KAYA

Yaylacılık ve Halk Türkülerimize Etkileri
Metin TUNCEL

Artvin Yayla Eğlenceleri
Musa ÖKSÜZ

Yol Havaları
Gökhan HAMZAÇEBİ

Tabiat Unsuru Olarak Şiirimizde Yayla ve Giresunlu Şairler
Dursun ŞAHİN

BİLECİK-2015

9 786056 547003